

**ДО ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
АДАПАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З
АУТИЗМОМ**

Suprun G. V. Social and psychological adaptation of preschool children with autism / G. V. Suprun // Actual problems of the correctional education : Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University / edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov. – Edition VI. Issue 1.- Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, 2015.– P. 268–277

Г. В. Супрун. До питання вивчення соціально-психологічної адаптації дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом. На основі аналізу наукової літератури у статті визначено структурними компонентами соціально-психологічної адаптації особистості наступні: соціальний (зовнішній) та психологічний («внутрішні» характеристики особистості). Запропоновано авторське визначення терміну «соціально-психологічна адаптація дошкільників з аутизмом». У авторському визначенні зауважено, що це спеціальним чином організований процес та результат взаємодії дитини з мікро- (родина) та макросередовищем (дошкільний заклад).

Особливості емоційної сфери дитини з аутизмом характеризують «внутрішній» компонент соціально-психологічної адаптації. Соціальний статус, відповідно, є складовою «зовнішнього» компоненту цього поняття.

Діагностичне вивчення особливостей соціальної взаємодії дошкільників з аутизмом включає в себе наступні критерії: рівень ініціативи у контактах, чутливість до впливу партнера взаємодії (реагування на ініціативу у відповідь, на зміни у діях партнера), рівень розвитку засобів комунікації, реагування на допомогу дорослого, відповідь на власне ім'я, реагування на усмішку, особливості зорового контакту, надання переваги іграшкам чи людині під час взаємодії. Ці критерії автор виокремлює завдяки аналізу сучасних методів діагностичного вивчення особливостей психічного розвитку, мисленнєвої діяльності та соціальної взаємодії дітей дошкільного віку з аутизмом та без таких особливостей.

Ключові слова: психологічна адаптація, соціально-психологічна адаптація, соціальна взаємодія, діти з аутизмом.

А. В. Супрун. Социально-психологическая адаптация детей младшего дошкольного возраста с аутизмом. В статье на основе

анализа научной литературы определено такие структурные компоненты социально-психологической адаптации личности: социальный («внешний») и психологический («внутренние») характеристики личности). В предложенном авторском определении термина «социально-психологическая адаптация дошкольников с аутизмом» существенно следующее: социально-психологическая адаптация дошкольников с аутизмом является специально организованным процессом и результатом взаимодействия ребенка с микро- и макросредой.

Особенности эмоциональной сферы детей с аутизмом составляют «внутренний» компонент социально-психологической адаптации. Социальный статус, соответственно, - «внешний».

Диагностика особенностей социального взаимодействия дошкольников с аутизмом раскрывает такие критерии: уровень инициативы, чувствительность к влиянию партнера, уровень развития способов коммуникации ребенка, реакция на свое имя, на помощь взрослого, на улыбку, особенности зрительного контакта, особенности предпочтения игрушек или партнера. Эти критерии были выбраны на основе анализа современных методов изучения психического развития, особенностей мышления та социального взаимодействия детей дошкольного возраста с аутизмом и с нормативным развитием.

Ключевые слова: психологическая адаптация, социально-психологическая адаптация, социальное взаимодействие, дети с аутизмом.

Сучасні інтеграційні процеси дітей з особливими потребами в українському суспільстві вимагають наукового обґрунтування та розробки оптимальних умов їх забезпечення. Нагальною є потреба наукового та науково-методичного забезпечення процесу залучення дітей з аутизмом до освітнього процесу. У зв'язку з чим дослідження проблеми психологічної адаптації дітей дошкільного віку з аутизмом до умов навчального закладу є актуальним.

Соціально-психологічна адаптація людини досліджується науковцями в контексті таких категорій, як соціалізація, соціальна адаптація, онтогенетична соціалізація людини. У наукових дослідженнях психологічна адаптація дитини найбільше розроблена в аспекті соціально-психологічної адаптації особистості

Врахування онтогенетичної соціалізації у визначенні поняття соціально-психологічної адаптації особистості, на нашу думку, є продуктивним. Це зумовлено тим, що онтогенетична соціалізація тлумачиться як процес взаємодії індивіда та соціального середовища, під час якого, опиняючись у ряді проблемних ситуацій у сфері міжособистісних стосунків, індивід оволодіває механізмами та нормами соціальної поведінки, настановами, рисами характеру, їх комплексам та іншими підструктурами особистості, що в цілому мають адаптивне

значення. Кожен окремий етап подолання нової проблемної ситуації є процесом соціально-психологічної адаптації. Під час цього процесу особистість використовує набуті на попередніх етапах розвитку навички, шаблони поведінки чи відкриває нові способи поведінки чи вирішення проблемних завдань, нові програми та плани внутрішньо психічних процесів [1, с. 26].

Соціалізація є процесом інтеріоризації групових норм та цінностей, типових норм поведінки, що відбувається під час індивідуального психічного розвитку індивіду. Але це засвоєння не завжди супроводжується станом адаптованості. Сам стан адаптованості характеризується відсутністю внутрішніх чи зовнішніх конфліктів, переживанням самоствердження, відчуттям власної цінності, значущості [1, с.32]. Тому особистість може бути соціалізованою у певній групі та дезадаптованою (у випадку її цінностей, норм поведінки у даній групі). Також можлива життєва ситуація адаптованості особистості у певних соціальних ситуаціях та несоціалізованість до конкретної соціальної групи, відсутність зв'язків з її членами.

Визначення терміну соціально-психологічної адаптації особистості відбувається з врахуванням таких компонентів, як «соціальний» («зовнішній» компонент) та «психологічний» («внутрішній» компонент: особистісні характеристики індивіда). Такий підхід зумовлений соціальною природою людської психіки та категорії особистості як найбільш інтегрального психічного утворення. Вивчення соціально-психологічної адаптації особистості має на меті розкрити як проблемні ситуації, до яких слід адаптуватися особистості в процесі онтогенетичного дозрівання та соціалізації (засвоєнні та привласненні сучасних соціальних норм, правил та вимог), так і психологічні особливості змін усіх сфер особистості. Умовами такого вивчення стає одночасне дослідження таких понять: структура та психологічні особливості соціальної ситуації, її сприйняття та розуміння особистістю; сама особистість, а саме її цінності, уявлення про світ, засвоєні соціальні норми, рівень зрілості, рівень розвитку захисних та незахисних механізмів та їх комплексів [1, с.54].

Вивчення соціально-психологічної адаптації у дорослих відповідно охоплює соціальну та психологічну складову (зовнішній та внутрішній компоненти). Соціометричні дослідження спрямовані на визначення міжособистісної взаємодії в групі (сприйняття групи та соціальних ситуацій особистістю, груповий статус особистості, стратегії поведінки у фруструючих та нефруструючих ситуаціях та ін.). Вивчення психологічної складової розкриває емоціональний та моральний зміст особистісної структури (рівень тривожності, соціальної фрустрованості, стресостійкості; самосприйняття, система цінностей особистості).

Таким чином, зовнішній компонент соціально-психологічної адаптації співвідноситься з рівнем успішності особистості в групі (соціальний статус) та активності (експансивність). Відповідно, внутрішній компонент соціально-психологічної адаптації

співвідноситься з характеристиками психічного стану (тривожність) та змістом ціннісних орієнтацій особистості.

Особливості соціально-психологічної адаптації дітей молодшого дошкільного віку, які розвиваються типово, досліджуються з різних методологічних позицій. У закордонних дослідженнях дошкільний період психічного розвитку дитини вивчається у психоаналітичній парадигмі, з точки зору теорії соціального наочіння, категорій розвитку інтелекту Ж. Піаже.

Сучасне спрямування психологічної науки до гуманістичних методологічних парадигм (холізм, системність, синергетичність, феноменологічний підхід), на нашу думку, скеровує нас не тільки на дослідження актуальних досліджень, а на актуалізацію положень науковців минулого століття. Зокрема, слухними стають положення теорії психічного розвитку дитини А. Валлона (1967).

Цілісність та функціональність об'єднує психічну сферу дитини у категорія функціональних рівнів, що утворені функціональними полями, областями, стадіями та типами. В межах теорії визначено внутрішні чинники формування психіки дитини, а саме: афективність, руховий акт, пізнання, особистість. Кожна категорія розуміється і як функціональна область, і як формуючий чинник, і як джерело психічного розвитку певного періоду, і як складова загальної психічної організації дитини. (А. Валлон, 1967).

Вітчизняна вікова психологія визначає особливості психічного розвитку дитини дошкільного віку в культурно-історичній традиції Л. Виготського та школи його послідовників. Ключова позиція діяльності та спілкування як її форми стає ключовою у трактуванні етапів розвитку, їх змісту, завдань та ефективних методів виховання та навчання дитини.

Врахування закономірності періодичності різних типів діяльності стає центральною категорією ряду наукових досліджень (О. Запорожець, О. Леонт'єв, П. Гальперін, П. Зінченко). Період дошкільного дитинства визначається кризою 3-х років, розвитком мотиваційно-потребової сфери особистості. Категорія особистості є центральним науковим стрижнем психічного розвитку дитини. Кожен віковий період визначається науковими категоріями соціальної ситуації, провідним видом діяльності, психічними новоутвореннями та кризами. Навколо цих орієнтирів розгортається процес психічного розвитку.

Розглянемо психологічні особливості розвитку дітей молодшого дошкільного віку.

Молодших дошкільний вік є періодом сюжетної гри. Розвиток та формуючий вплив гри на особистість можливий за умови успішного становлення предметно-практичної діяльності та сформованої потреби у спілкування попереднього вікового періоду. Розвиток вищих психічних функцій, становлення процесів саморегуляції та довільності у поведінці, мовленнєвий розвиток— усе підпорядковано формуванню центральної категорії—особистості дитини. Спілкування як особливий вид діяльності

стає важливим предметом вивчення. Ця категорія включає в себе не тільки безпосередню комунікацію за допомогою слова, а й складну систему взаємовідносин, соціальної взаємодії між партнерами по спілкуванню (дитина – дорослий, дитини - дитина). Вивчення психологічних особливостей дошкільників у зазначених ситуаціях дасть матеріал для висновків та узагальнення щодо змісту та специфіки соціально-психологічної адаптації дітей цього віку.

Традиційно соціально-психологічна адаптація дошкільників вивчається крізь призму проблем адаптації дітей раннього віку та дітей дошкільного віку в цілому до умов дошкільного закладу. Питання адаптації дітей раннього віку досліджується в контексті попередження та профілактики проявів психічної дезадаптації. Період дошкільного дитинства в цілому розглядається як період становлення особистості, розкриття її творчого потенціалу. Найбільше дослідники приділяють уваги індивідуальному розвитку, особливостям міжособистісних відносин дітей цього вікового періоду.

Зауважимо, що інтегративними показниками успішності психічного розвитку дитини молодшого дошкільного віку є наступні: оволодіння навичками самостійності, стійка потреба у спілкування та взаємодії з дорослим; позитивний образ власного «Я», його висока суб'єктивна ефективність (самоефективність) (А. Атанасова-Вукова, Н. Ватутіна, Р. Тонкова-Ямпольська, Є. Шмідт-Кольмер). Науковці у контексті успішності психічного розвитку досліджують проблему психічного та психологічного здоров'я. Категорії внутрішнього комфорту (врівноваженість та позитивність емоційної складової) та ефективної поведінки (самостійність та адекватність ситуації) є мірилом якісної оцінки не тільки процесу психічного розвитку, а також успішного процесу звикання до нової соціальної ситуації у молодшому дошкільному віці (Р. Калініна, О. Левко, І. Левченко, М. Семаго). Зазначені категорії відповідно утворюють, на нашу думку, зміст поняття соціально-психологічної адаптації дітей цього віку.

Питання соціально-психологічної адаптації дошкільників з аутизмом окремо не вивчалось науковцями. Багато уваги дослідники приділяють проблемам мовленнєвого розвитку та поведінкових проблем дітей з аутизмом. Загалом функціонування такої дитини в соціумі (дитячий колектив, магазин, поліклініка тощо) носить виразні ознаки дезадаптованості. Категорія дезадаптації у наукових джерелах має значення як порушення механізмів пристосування особистості до соціальних умов (В. Блейхер, І. Крук, 1985; В. Жмуров, 2012). Це поняття розкривається у роботах з проблем психічної дезадаптації (медична психологія, психіатрія) Ю. Александровським, Ф. Березіним. У дослідженнях психології особистості дезадаптованість (стійка соціально-психологічна дезадаптованість) визначається як процес патологічної адаптації, хворобливий стан (А. Налчаджан, 2010). Стан дезадаптованості кваліфікується як хворобливий стан у протиставлення

здоровому стану адаптованості (стійка соціально-психологічна адаптованість). З точки зору загальної психічної дезадаптованості досліджуються регулятивні функції афективної сфери дитини з аутизмом О. Арашатською, К. Лебединською, О. Нікольською. Визначення рівня соціального функціонування (високий, середній, низький) у дітей з розладами аутистичного спектра відбувається завдяки використанню феноменологічного підходу (Т. Скрипник, 2010). У контексті такої наукової категорії як інтегральна особистість (Б. Вяткін, 1999) відносно дітей з аутизмом науковці описано 7 типів дизонтогенетичної особистості (Д. Шульженко, 2009).

У закордонних дослідженнях також знаходимо підтвердження дезадаптованості як провідної характеристики дітей з аутизмом. Особливу увагу науковці зосереджують на порушеннях у сфері соціальної взаємодії (Ф. Аппе, Л. Вінг, К. Делагато, Р. Шрамм). Відповідно, стає зрозумілим, що процес соціально-психологічної адаптації має патологічний перебіг та характеризується як дезадаптивний.

Таким чином, соціально-психологічна адаптація дітей дошкільного віку з аутизмом науковцями визначається як така, що має ознаки дезадаптованості.

Узагальнюючи підходи до визначення соціально-психологічної адаптації особистості різними дослідниками у сфері психології особистості, спеціальної психології, ми окреслили поняття соціально-психологічної адаптації дошкільників з аутизмом наступним чином.

Соціально-психологічна адаптація дітей дошкільного віку з аутизмом є спеціально організований процес та результат взаємодії з соціальним мікро- та макросередовищем, під час якого, долаючи проблемні ситуації у сферах міжособистісних відносин, предметної взаємодії, фізичного дитина оволодіває нормами соціальної поведінки, знаннями про себе, оточуючий світ, при цьому відбувається цілеспрямоване формування адаптивної поведінки як комплексного інтегрального утворення на рівні особистості.

Вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації дошкільників з аутизмом може відбуватись за допомогою стандартних методик для дітей цього віку. Також доцільно використати специфічні методики діагностики особливостей соціальної взаємодії у дітей дошкільного віку. Це дасть змоги встановити якісні відмінності в способах міжособистісної взаємодії у дітей з аутизмом та без нього.

Для дослідження соціально-психологічної адаптації дітей дошкільного віку існують адаптовані методики, що розкривають психологічну та соціальну складову цього явища. Визначення індивідуальних особливостей емоційної сфери (який психічний стан переважає, чи спостерігаються прояви внутрішньої напруги, тривожності) відбувається завдяки опитувальникам для дорослих (педагоги, батьки). Також за допомогою опитувальників з'ясовуються знання та уміння дитини користуватись правилами поведінки.

Адаптований варіант соціометрії дає змогу встановити соціальний статус дитини в групі однолітків.

Опосередкованими інструментами вивчення соціально-психологічної адаптації дітей дошкільного віку з аутизмом можна назвати стандартизовані методики CARS (Children Autism Rating Scale) – оцінювальна шкала раннього дитячого аутизму; CHAT (Checklist for Autism in Toddlers) – контрольний список симптомів аутизму у малюків; ADOS (Autism Diagnostic Observation Schedule) – програма діагностичного структурованого спостереження аутизму; VABS (Шкала Вайнленд) – напівструктуроване інтерв'ю, яке дає змогу оцінити рівень функціонування дитини у сфері адаптивної поведінки. Але використання цих матеріалів має свої перешкоди: переважна частина методик є іншомовними; частина методик має клінічну спрямованість (встановлення медичного діагнозу); доступні методики є великими за обсягом, що перешкоджає їх широкому використанню. Тому існує потреба у розробці діагностичного інструментарію для вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації дошкільників з аутизмом.

Аналіз вітчизняного та закордонного досвіду психологічного діагностування особливостей соціальної взаємодії дітей дошкільного віку з порушеннями в розвитку та без них дав змогу зробити наступні узагальнення.

Виправданими для використання можуть бути опитувальники для педагогів та батьків, адаптовані форми соціометрії.

Вивчення індивідуальних особливостей соціальної взаємодії дітей дошкільного віку з аутизмом може здійснюватись у формі структурованого спостереження ситуацій вільної діяльності дитини (самостійно, з однолітком) та змодельованої взаємодії з дорослим.

У вітчизняній та світовій психологічній практиці існують приклади структурованих спостережень. Методика структурованого спостереження за аутизмом ADOS вивчає особливості гри, соціальної взаємодії та мовленнєвого розвитку дітей з аутизмом. Методика вивчення психічного розвитку дітей раннього віку (О. Смирнова, Л. Галігузова, Т. Єрмолова та ін., 2007) досліджує особливості спілкування та предметної діяльності, які визначено показниками психічного розвитку дітей раннього віку. Діагностика відхилень у розумовому розвитку (Н. Стадненко, Т. Ілляшенко, А. Обухівська, 2006) містить критерії спостереження та оцінки якісних характеристик діяльності дитини, що є показниками її особистісного розвитку.

Аналіз методологічних підходів, змісту, принципів якісного та кількісного оцінювання дозволив нам зробити наступні висновки.

На початок молодшого дошкільного віку показником психічного розвитку є рівень особистісного розвитку дитини, що характеризується особливостями спілкування та предметної діяльності. Ці два параметри утворюють ядро психічного та особистісного розвитку. Саме під час діяльності та завдяки спілкуванню дитини розвивається і навчається,

оволодіває суспільним досвідом, соціалізується. Здатність дитини оволодівати на достатньому рівні цими видами діяльності стає однією з детермінуючих передумов її успішного розвитку.

У зазначених діагностичних методиках автори описують низку критеріїв соціальної взаємодії. Розгляне їх відносно кожної методики.

Критеріями рівня спілкування дитини виокремлено наступні категорії: ініціативність (прагнення дитини до спілкування), чутливість до впливу партнера (готовність сприйняти ініціативу партнера, відповісти на неї, змінити свою поведінку відповідно до дій іншого), рівень володіння засобами спілкування (конкретні дії, якими дитина здійснює спілкування). Ці критерії досліджують під час вивчення психічного розвитку дітей раннього віку (О. Смирнова, Л. Галігузова, Т. Єрмолова та ін., 2007).

Якісними характеристиками діяльності дитини під час психолого-педагогічного вивчення є особливості контакту з дорослим та інтересу до спілкування, до виконання запропонованих завдань, особливості сприйняття допомоги дорослого під час утруднень (Н. Стадненко, Т. Ілляшенко, А. Обухівська, 2006).

Критеріями оцінки особливостей соціальної взаємодії дітей з аутизмом, які не володіють мовленням у структурованому спостереженні (ADOS) є наступні: реакція на посмішку (соціальна посмішка), зоровий контакт (його наявність / відсутність, тривалість), реакція на ім'я, очікування предметний дій з іграшкою та соціальних дій з людиною.

Означені критерії, на нашу думку є психологічними феноменами, які можуть характеризувати особливості соціальної взаємодії дошкільників. Їх якісні відмінності у дітей дошкільного віку з аутизмом та без порушень можуть стати основою для певних наукових узагальнень. Співвіднесення зазначених якісних характеристик та результатів вивчення соціально-психологічної адаптації у подальшому стануть підґрунтям для наукових висновків.

Отже, можна узагальнити, що соціально-психологічна адаптація дошкільників з аутизмом є невід'ємною складовою цілісного процесу психологічної адаптації до умов дошкільного закладу.

Поєднання психологічної та соціальної складової вимагає вивчення як особливостей соціальної взаємодії дитини з аутизмом з дорослими та однолітками, так і її соціального статусу в групі, умінь дотримуватись правил поведінки.

Діагностичне вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації молодших дошкільників з аутизмом повинно ґрунтуватись на стандартизованих методиках для дітей цього віку та включати дослідження соціальної взаємодії як сфери, яка зазнає специфічних порушень при аутистичному розладі розвитку.

Список використаних джерел

Вимоги до програмно-цільового обслуговування дітей з розладами зі спектра аутизму (методичні рекомендації) / [упорядкув. І. А. Марценковський, Я. Б. Бікшаєва, О. В. Ткачева]. – К., 2008. – 32, с. : табл. – Бібліогр.: с. 32.; **Налчаджян А.** Психологическая адаптация: механизмы и стратегии / А. А. Налчаджян.–2-е изд., перераб. и доп.–М.: Эксмо, 2010.–368 с.; **Психология** адаптации личности. Анализ. Теория. Практика / А. Реан, А. Кудашев, А. Баранов. — СПб.: Прайм-Еврознак, 2006. – 479 с.; **Скрипник Т.** Феноменологія аутизму: Монографія.– К.: Видавництво “Фенікс”, 2010.–368с.

Spysok vykorystanyh dzerel

Martsenkovskiy, Y. V. Bikshaieva, O. V. Tkacheva (2008). Vymohy do prohramno-tsilovoho obsluhovuvannya ditei z rozlatamy zi spektra autyzmu (metodychni rekomendatsii).; **Nalchadzhjan A.** (2010) Psihologicheskaja adaptacija: mehanizmy i strategii / A. A. Nalchadzhjan. Moskow, Eksmo.; **Rean A., Kudashev A., Baranov A.** (2006). Psihologija adaptacii lichnosti. Analiz. Teorija. Praktika. Sankt-Pererburg, Prajm-Evroznak.; **Skrypnyk T.** (2010). Fenomenolohiia autyzmu: Monohrafiia. Kyiv: Feniks.

G. V. Suprun Social and psychological adaptation of preschool children with autism. The structure of social and psychological adaptation of personality comprises "social" ("external") and "psychological" ("internal" personal characteristics of an individual) components.

The author conducted analysis of different approaches in the study of social and psychological adjustment of children with autism by domestic and foreign researchers. Psychosocial adaptation of preschool children with autism is defined by scientists as having symptoms of social maladjustment.

The author offers his definition of social and psychological adaptation of preschool children with autism. Importantly, this process is a specially organized process and the result of interaction of the child with micro- (family) and macro environment.

Characteristics of emotional sphere (level of anxiety) in children with autism are the part of "internal" component of social and psychological adaptation. Social status is one of the constituents of "external" component of this definition.

For the study of specific social interaction traits of autistic children the author offers the following criteria: the initiative (aspiration of the child to communicate), sensitivity to the partner's influence (willingness to accept the initiative of the partner, to respond to it, to change own behavior according to the actions of another), level of performance of means of communication (specific actions by means of which the child performs communication); acceptance of adult's assistance to child during difficulties; reaction to smile (social smile), eye contact (its presence / absence, duration), response to name, anticipation of object actions with toys and social actions with people.

These criteria were developed on the basis of diagnostic methods: study of psychological development of early age children (O. Smirnova, L. Galiguzova, Ermolaeva T. et al., 2007); diagnostic of deviations in cognitive development (N. Stadnenko, T. Illiashenko, A. Obukhivska, 2006) and ADOS.

Key words: psychological adaptation, social and psychological adjustment, social interaction, preschool children with autism.

Received 20.04.2015

Reviewed 15.05.2015

Accepted 12.06.2015

УДК 373.2:[159.9.018+37.012]

Н.А. Суховієнко
chrysantemum@ukr.net

**ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ УЗАГАЛЬНЕНЬ
У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ**

Sukhoviienko N.A. The problem of the formation generalization preschool children in psychological and educational research / N.A. Sukhoviienko // Actual problems of the correctional education : Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University / edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov. – Edition VI. Issue 1.- Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, 2015.– P. 277–289

Н.А. Суховієнко. Проблема формування узагальнень у дітей дошкільного віку в психолого-педагогічних дослідженнях. У статті здійснено аналіз психолого-педагогічних досліджень з даної теми. Значну увагу приділено аналізу та виокремленню основних концептуальних акцентів на постановці проблеми. Зазначено та розкрито основні теоретичні підходи та експериментальні дослідження до вивчення проблеми узагальнення, що сформувались впродовж розвитку психологічної науки. Розглянуто проблему взаємозв'язку узагальнення з розумовою готовністю дитини до навчальної діяльності. Надано узагальнену характеристику положення про формування узагальнення, пов'язаними з актуальними на сьогодні змінами парадигми освіти та перехід на нові програми спеціальних загальноосвітніх закладів. Висвітлено погляди вітчизняних вчених в сурдопедагогічних та